

BİR OLGU NEDENİYLE FARİK VE MÜMEYYİZLİK KAVRAMININ İRDELENMESİ

A Study of the concept of juvenile criminal responsibility in connection with a specific incident

Birgül TÜZÜN*, **İmdat ELMAS****, **Haluk İNCE***, **Erdem AKKAY*****

Tüzün B, Elmas İ, Ince H, Akkay E. Bir olgu nedeniyle farik ve mümeyyizlik kavramının irdelenmesi. Adli Tıp Bülteni 1997;2(3):135-8.

ÖZET

13 yaşındaki bir kız çocuğunu öldürmek suçunu işleyen 14 yaşındaki iki erkek çocuğun farik ve mümeyyizlik durumunun belirlenmesinde etkili olan suçu hazırlayan nedenler, suçun işleniş tarzı ve koşulları, çocukların suçlarına karşı kendilerini savunma mantığı, suç öncesi-esnası-sonrası tutum ve davranışları ile göstermekte oldukları bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve sosyokültürel gelişim özellikleri incelenerek, farik ve mümeyyizlik kavramı çok yönlü olarak irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, suç, ceza ehliyeti.

SUMMARY

Two 14 years old male juveniles convicted of murdering a 13 year old female have been studied with the purpose of establishing their criminal responsibility. The factors which caused the crime, the nature of the execution, the convicts' defense logic, their behaviour prior to, during and after the crime; and the revealed aspects of their physical, mental, emotional, moral and sociocultural development were examined respectively.

Key Words: Juvenile, Crime, Criminal responsibility.

GİRİŞ

Ceza Hukukunda, çocuğun suçuna karşı ceza sorumluluğunu etkileyen en önemli faktörlerden birisi yaşıdır. Yaş küçüklüğü, tıpkı diğer faktörler (akıl has-

talığı, zeka geriliği, arızı sebepler, sağır ve dilsizlik) gibi isnat yeteneğini (temyiz gücü) ve ona bağlı olarak kusurluluk ve ceza sorumluluğunu etkilemektedir (1,2). Yaşa göre ceza sorumluluğu ile ilgili en önemli kavramlardan birisi farik ve mümeyyizliktir. Türk Ceza Kanunu (T.C.K.)'nun 54. ve Çocuk Mahkemeleri Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun (Ç.M.K.K.)'un 12. maddelerinde, suç işlediği sırada 11 yaşını bitirmiş olup da, 15 yaşını bitirmemiş olan çocukların ceza sorumluluğu, farik ve mümeyyiz olma şartına bağlanmaktadır. Çocuk, işlediği suçun farik ve mümeyyizi değilse hakkında hiçbir ceza uygulanamayacağı, ancak işlenen suç bir seneden fazla hapis veya daha ağır cezayı gerektiriyorsa, mahkeme kararı ile 18 yaşına kadar küçüğün terbiye ve ıslahı için devlet kontrolünde bir kuruma yerleştirilmesi veya anneye, babaya yoksa vasiye şartlı olarak teslimini öngörmektedir. Suçunun farik ve mümeyyizi ise, cezasında belirli oranlarda indirim uygulanacağı belirtilmektedir.

Farik ve mümeyyizlik kavramı, hukuk ve tıp otoriteleri tarafından çok değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Hukuk otoriteleri bu kavramı, çocuğun işlediği suçun anlam ve sonuçlarını kavrayabilme yeteneği olarak belirtmektedir (3). Tıp otoritelerinden bir araştırmacı, farik olma ile mümeyyiz olma kavramlarının ayrılması gerekliliğini vurgulayarak farik olmayı; toplumca doğru olanı, suç özelliğinde olmayanı

* Uzm.Dr. İ.Ü.İstanbul Tıp Fakültesi

** Doç.Dr.İ.Ü.İstanbul Tıp Fakültesi

*** Prof.Dr.İ.Ü.İstanbul Tıp Fakültesi

Geliş tarihi: 20.03.1998 Kabul tarihi: 22.05.1998

ayırt edebilme, seçebilme ve uygulayabilme kabiliyeti, mümeyyiz olmayı ise; akli başında olma olarak tanımlamaktadır (4). Başka bir araştırmacı ise, çocuğun işlediği fiilin niteliğini, bir suç olduğunu, yapılması ile başkalarının zarar göreceğini ve kendisine de ceza verileceğini bilmesi veya tahmin edebilecek derecede ruhsal gelişmeye erişmesi şeklinde belirtmektedir (5). 1992 yılında Ç.M.K.K. ile ilgili hazırlanan yasa tasarısında, bu kavram her suç için anlama ve isteme yeteneğine sahip olma şeklinde tanımlanmaktadır (6). 1989 yılında hazırlanan T.C.K. ön tasarısında ise, çocuğun suçu işlediği sırada ahlaki ve ruhi olgunluğu ile eylemin haksız bir nitelikte olduğunu anlaması ve buna göre hareket etmesinin ölçüt olarak ele alınmasının gerektiği belirtilmektedir (7).

Farik ve mümeyyizlik tesbiti ve bilirkişinin hangi hususlara dayanarak bu kavramı belirleyeceği diğer bir hukuki sorundur. Yargıtay İçtihat Kararlarında, uzman olmayan sağlık ocağı ve hükümet tabiplerinin raporlarının yeterli olmadığı ileri sürülerek, bu kararın nöroloji, psikiyatri veya adli tıp uzmanlarınca yapılacak muayene ile verilmesi gerektiği, son kararın mutlak olarak hakim tarafından takdir edileceği belirtilmektedir (8,9). Halen uygulamadaki Ç.M.K.K.'nın 20. maddesi hakim, küçüğün bedensel, zihinsel ve ruhsal gelişiminin tespiti için uzman kişilere başvurusunu öngörmektedir. Ancak 1992 yılında Ç.M.K.K. ile ilgili hazırlanan yasa tasarısında ise, çocukların haklarında tedbir, gözetim veya ceza verilmeden önce bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve sosyal gelişimleri ile birlikte içinde yaşadıkları çevre koşullarının mahkemede görevli psikolog, pedagoğ ve sosyal hizmet uzmanlarından oluşan bir sosyal ekip tarafından incelenmesi zorunlu hale getirilmektedir (10). Büyüklükteki ceza ehliyeti kavramına eşdeğer olan bu hususun tesbitinde; suçun cinsi, çocuğun suçu işleme ve suçuna karşı kendisini savunma mantığı, suç öncesi-esnası-sonrası tutum ve davranışları ile çocuğun göstermekte olduğu zeka, psikoseksüel gelişim ve tesiri altında bulunduğu sosyokültürel çevre faktörlerinin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır (11). Araştırmacıardan biri ise, yaş küçüklüğü sebebi ile küçüklerin tecrübesizliği, görgü ve bilgi yetersizliği ile sosyal durumları göz önüne alınarak, işlenen suçun sonuçlarını idrak edebilecek derecede ruhsal gelişme içinde olup olmadığının tespit edilmesi gerektiği görüşünü vurgulamaktadır (12). Yargıtay İçtihat Kararlarında da; çocuğun kronolojik yaşının, ruhsal, zihinsel ve bedensel gelişimine ait bilgilerin farik ve mümeyyizlik raporunda mutlaka yer alması, bu hususun suçun işlendiği tarihte mutlaka belirlenmesi gerektiği belirtilmektedir (3).

OLGU SUNUMU

1980 doğumlu 1 ve 2 numaralı iki sanık, 1994 yılında aynı mahallede oturan, hemofili hastası oldu-

ğu bilinen, 1981 doğumlu küçüğü kasten ve nitelikli öldürme iddiası ile İstanbul 1. Çocuk Mahkemesi'nde yargılanmışlardır. Sanıklar ifadelerinde; olay günü iş ve okullarına gitmeyip birlikte dolaştıktan sonra M.S.'nin evine gidip, ondan çikolata istemeyi kararlaştırdıklarını, bu nedenle önce ölenin evde yalnız olup olmadığını kontrol ettiklerini, eve gidip kapıyı çaldıklarını, kapıyı açınca isteklerini bildirdiklerini, ölenin onlara olumsuz yanıt verip, durumu telefonla babasına bildirmeye kalkıştığını ifade etmişlerdir. Sanık (1), onu engellemek amacıyla üzerinde bulunan çakı bıçağını çıkarıp, boğazına iki darbe vurduğunu ve telefonu onun elinden alıp kapattığını, diğer sanığın ise, mutfaktan temin ettiği bıçakla rastgele vurduğunu ve onu beraberce yaralayarak öldürdüklerini ifade etmişlerdir. Sanık (1), "2 yıl önce hastalığı nedeniyle acı çeken kanaryamı boğazımı keserek, öldürmüştüm. Hastaydı uçamayacaktı, öldürmesi kolay oldu, ama acısı ağır" şeklinde çocukluğunda yaşadığı eski bir olayı anlatarak, neden öldürdüğünü, "o da hastaydı, bizim gibi koşup oynayamıyordu, oynarken düştüğü zaman saatlerce acı içinde kıvranıyordu, onun da acılarını dindirdim" sözleri ile ifade etmiştir.

Otopsi raporunda; vücudunda 23 adet kesici-delici alet yarası, 3 adet kesik vasıfta yara, 3 adet kesici-delici alet ucuyla husulü mümkün cilt lezyonu ve yaygın darp izleri bulunduğu, ölümün kesici-delici alet yaralanmasına bağlı büyük damar kesilmesi, iç organ delinmesinden oluşan iç ve dış kanama neticesinde meydana geldiği belirtilmiştir.

Sanıkların yaşları gözönüne alınarak, suç tarihinde kendilerine yüklenen kasten ve nitelikli adam öldürme suçunun, anlam ve sonuçlarını kavrayabilecek bedensel ve ruhsal gelişmelerini tamamladıkları ve dolayısıyla işledikleri suçun farik ve mümeyyizi oldukları, Adli Tıp Kurumu 4. İhtisas Kurulunun ilgili raporunda bildirilmiştir.

Sanıkların öz ve soygeçmişleri incelendiğinde; sanık (1)'in ilkökul 5.sınıfta okuduğu ve okul başarısının kötü olduğu, okuldan kaçıp çetelere katılarak haraç topladığı, aile ve okul ortamında içe kapanık biri olarak tanındığı, sigara ve toluen içeren uçucu madde (Bally) kullandığı, kitaplara ve kuş beslemeye meraklı olduğu belirtilmektedir. Babasının bekçi ve ilkökul tahsilli, annesinin ise gündelik temizlikçi ve her ikisinin okur yazar olduğu, ailesinin sosyoekonomik düzeyinin düşük olduğu ve gecekondu da oturdukları, iki kardeşinin bulunduğu ve ailenin en küçük çocuğu olduğu, ölen ile uzaktan akraba olup zaman zaman ailelerinin görüştükleri belirtilmektedir. Sanık (2)'nin ise, ilkökul tahsilli olup, olay tarihinde ayakkabı imalathanesinde işçi olarak çalıştığı, sigara ve toluen içeren uçucu madde (Bally) kullandığı, 4 yıl önce anne ve babasının boşandığı, babasının serbest meslek sahibi, annesinin ev hanımı ve her ikisinin de ilkökul tahsilli oldukları, sanığın babası ile oturduğu

ancak annesi ile görüştürülmediği, ailenin sosyoekonomik düzeyinin iyi olduğu, bir kardeşi bulunduğu ve ailenin küçük çocuğu olduğu, belirtilmektedir.

Mahkemede görevli psikolog, pedagog ve sosyal hizmet uzmanı tarafından düzenlenen sosyal inceleme raporlarında; her iki sanığın çocukluk devresi psikoseksüel olgunlaşma dönemlerinden polimorf sapıklık devresinde oldukları, sanık (2)'nin uyma, etkilenme, sanık (1)'nin ise ceza görmekten kaçınma davranışı gösterdikleri belirtilmektedir. Sanık (1)'in, hasta olanı acı çekmemesi için ölmesinin daha yararlı olacağı şeklinde algılama ve izlediği şiddet içerikli medya programları nedeniyle adam öldürme eylemini benimseme gibi düşünce bozuklukları gösterdiği vurgulanmaktadır.

TARTIŞMA

Çocuğun yargılanma aşamasında, işlediği suçun farik ve mümeyyizi olup olmadığının tesbiti büyük bir öneme sahiptir. Konunun hukuki ve etik boyutunun yanısıra, çocuğun biyolojik, ruhsal ve sosyal gelişiminin de bu kapsamda yeterince araştırılması halen bir problem olma özelliği taşımaktadır.

Ergenlik dönemi içerisinde bulunan ve 11-15 yaş grubunda yer alan bu çocuklarda libido, seksüel ve saldırgan dürtüler şeklinde bir artış göstererek, çocuğun impulslarını yeterince kontrol edememesine neden olmaktadır (13). Bunun sonucunda da duygusal coşku ve taşkınlık, çabuk kurulan ve bozulan ilişkiler, kolay etkilenme, toplum içinde sivrilme, ilgi çekme, rol sahibi olma biçiminde davranışlar sergilemektedirler (14). Çocukların kişiliğinin, toplumsal nitelik kazandığı bu arayış döneminde, genellikle eylemin sonucunu tahmin edemeden ve önceden planlamadan bir anlık tepki sonucu veya medya kaynaklı öğrenilmiş davranış biçimi şeklinde suç işledikleri belirtilmektedir (15,16). Çocuğun suça yönelmesinde içinde yaşadığı sosyal çevre faktörlerinin özellikle de aile ortamının anne-baba ayrılığı, sosyokültürel ve sosyoekonomik seviye düşüklüğü gibi nedenlerle etkili olduğu vurgulanmaktadır(17).

Olgumuzda da, sosyal inceleme raporunda belirtildiği üzere ergenlik döneminin temel özellikleri göze çarpmaktadır. Suçun işlenişinde çocukça öge (çikolata isteme) ön planda olup, her iki sanık bu isteklerinin reddedilmesinden doğan bir anlık tepki sonucu ve büyüklerine şikayet edilme korkusu içerisinde bu suçu işlemişlerdir. Sanık (2)'nin suç esnasında göstermiş olduğu arkadaşına uyma, ondan etkilenme şeklindeki davranış biçimi, ergenlik döneminin temel özelliklerinden biri olarak kabul edilmekle birlikte, suçun işlenişinde aile faktörlerinin de etkili olduğu düşünülmektedir. Diğer sanık (1)'in ise, okuldan kaçma, çetelere katılma, haraç toplama şeklinde ortaya çıkan uyum ve davranış, ayrıca küçük yaşta yaşadığı kanaryası ile ilgili olaydan, izlediği şiddet içerikli medya

programlarından etkilenme şeklindeki düşünce bozukluklarının ortak etkisi altında kalarak bu suçu işlemesi, ergenlik döneminin temel özellikleriyle uyumlu bulunmuştur. Sanık (1)'in suç sonrası kendisini savunma mantığı, ifadelerindeki anlatım biçimi bu görüşümüzü destekler niteliktedir. Sanık (1)'in suç öncesi ve esnasında göstermiş olduğu davranış ve düşünce bozuklukları daha çok antisosyal kişilik özelliklerini hatırlatmakta olup, bunların ortaya çıkmasında da sosyal çevre, özellikle aile faktörlerinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Olgularımızda tüm suçu hazırlayan ve işlenişinde etkili olan nedenler dikkate alındığında; çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve sosyokültürel gelişim özelliklerinin tümünün değerlendirilmesini içeren farik ve mümeyyizlik muayenesinin tercihen çocuk psikiyatrisi veya psikiyatri uzmanları tarafından yapılmasının son derece uygun bir yaklaşım olacağı kanaatine varılmıştır.

Günümüzde suçluluğun sebebi ne olursa olsun, sosyal ve eğitsel açıdan henüz gelişmemiş ve yeterince ruhsal bütünlüğe kavuşmamış çocuk veya gence, toplumca tolerans ve hassasiyet gösterilmesi son derece evrensel ve insancıl bir yaklaşım olacaktır.

KAYNAKLAR

1. Akgün N. Adli Psikiyatri. Ankara, 1987:10-1, 69-71, 89-90.
2. Özgenç İ. Kusur yargısı ve yaş küçüklüğü. Facultatis Decima Anniversaria, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 10.Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu. İstanbul. M.Ü. Hukuk Fakültesi Yayın No 536, 1993:262-5.
3. Gök Ş, Songar A, Özen C, İçel K, Bayraktar K, Dinçmen K. 11 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış olanlarda farik ve mümeyyizlik kavramı. 2.Ulusal Adli Tıp Günleri, 25-28 Eylül, Bursa, Panel ve Serbest Bildirileri Kitabı,1986:13-40.
4. Dinçmen K. T.C.K.'nun 54. maddesinin karşısında farik ve mümeyyiz olm a kavramının Adli Psikiyatri açısından irdelenmesi. Facultatis Decima Anniversaria, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 10.Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu. İstanbul, M.Ü. Hukuk Fakültesi Yayın No 536, 1993:247-50.
5. Özden S Y. Adli Tıp El Kitabı. Nobel Tıp Kitabevi, İstanbul, 1989:178-9.
6. Konanç E. Çocuk Mahkemeleri yasa tasarısının değerlendirilmesi. Facultatis Decima Anniversaria, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 10.Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu. İstanbul, M.Ü. Hukuk Fakültesi Yayın No 536, 1993:297-303.
7. Bayraktar K. T.C.K. ön tasarısında çocuk suçluluğuna ilişkin düzenleme. Facultatis Decima Anniversaria, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 10.Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu. İstanbul, M.Ü. Hukuk Fakültesi Yayın No 536, 1993:232-40.

8. Aksay B. Ceza Hukukunda yaş küçüklüğü, kusur yeteneğine ve sorumluluğuna etkisi. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler A.B.D., Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 1989:3-11, 15-9, 30-7.
9. Savran B, Çekin N., Özdemir MH, Şen F. Adana'da 1994 yılında farik ve mümeyyizlik muayeneleri yapılan olguların değerlendirilmesi. 8. Ulusal Adli Tıp Günleri, 16-20 Ekim 1995, Antalya, Poster Sunuları Kitabı,1995: 289-95.
10. Akço S, Çakırözer E, Çıdam N, Karabeyoğlu Y, Topuzoğlu AY, Tuncel A. Türk Ceza Hukuku açısından yaş küçüklüğü. 8.Ulusal Adli Tıp Günleri, 16-20 Ekim 1995 Antalya. Poster Sunuları Kitabı 1995: 195-200.
11. Aykaç M. Adli Tıp Ders Kitabı, Nobel Tıp Kitabevleri, 2.Baskı, İstanbul, 1993: 292-8.
12. Tunalı İ, Kendi Ö, Bilge Y. Küçüklerin cezai sorumluluğu . Meditest, 1994: 3(4):275-6.
13. Eriş S. Adli Tıp'ta suçlu çocuk kavramı. Adli Tıp Kurumu Uzmanlık Tezi, İstanbul, 1988: 6-20.
14. Yavuzer H. Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi, 2.basım, İstanbul, 1994: 277-312.
15. Kök AN, Öztürk S, Arısoy Y. Çocuk suçları ve farik mümeyyizlik. 3.Halk Sağlığı Günleri 5-7 Mayıs Kayseri, Erciyes Üniversitesi Yayınları No:46, 1993:155-9.
16. Rigel N. Haber, çocuk ve şiddet. Der Yayınları:166, İstanbul, 1995; 212-4.
17. Yörükoğlu A. Değişen toplumda aile ve çocuk. Özgür Yayın Dağıtım, 4.baskı, İstanbul, 1992;102,184,212.

Yazışma adresi:

Uzm. Dr. Birgül Tüzün
İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi
Adli Tıp AD, Çapa, 34390 İstanbul
Tel: 0212-6351179.